

UDC: [316.347.022.2:316.723]:37(497.7)
ЕТНОЦЕНТРИЗАМ И ИНТЕКУЛТУРАЛИЗАМ

Сања Стевчева

Студент, специјалистички студии, Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ -
Штип
stevcevasanja@gmail.com

Апстракт. Етноцентризмот и интеркултурализмот претставуваат два концепти со суштински различен пристап кон културните разлики и меѓуетничките односи. Етноцентризмот, кој подразбира проценување на другите култури преку призма на сопствената, често води до предрасуди, стереотипи и социјална исклученост. Наспроти него, интеркултурализмот се залага за взаемно почитување, дијалог и интеграција на различни културни идентитети во едно општество. Во трудот се разгледуваат теоретските основи на двата концепти, нивната примена во современиот контекст и особено улогата на образовниот систем во градење интеркултурни компетенции. Преку анализа на предизвиците и можностите, се заклучува дека интеркултурализмот претставува клучен пристап за надминување на етноцентризмот и за промовирање на социјална кохезија и еднакви можности.

Клучни зборови: етноцентризам, интеркултурализам, образование

ETHNOCENTRISM AND INTERCULTURALISM

Sanja Stevcheva

Student, Specialist Studies, Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University – Stip
stevcevasanja@gmail.com

Abstract. Ethnocentrism and interculturalism represent two concepts with fundamentally different approaches to cultural diversity and interethnic relations. Ethnocentrism, which involves evaluating other cultures through the prism of one's own, often leads to prejudice, stereotypes, and social exclusion. In contrast, interculturalism promotes mutual respect, dialogue, and the integration of diverse cultural identities within a society. This paper examines the theoretical foundations of both concepts, their application in the contemporary context, and particularly the role of the educational system in fostering intercultural competences. Through an analysis of challenges and opportunities, it is concluded that interculturalism represents a key approach to overcoming ethnocentrism and to promoting social cohesion and equal opportunities.

Keywords: ethnocentrism, interculturalism, education

Вовед

Современото општество се карактеризира со интензивна глобализација, миграции и културна разновидност кои неизбежно влијаат врз начинот на кој луѓето се перципираат и комуницираат меѓу себе. Во такви услови, прашањата за културниот идентитет, толеранцијата и прифаќањето на различностите стануваат клучни теми на научните и општествените дебати. Етноцентризмот и интеркултурализмот се два концепти што претставуваат различни одговори на истата реалност – постоењето на повеќе култури во една заедница. Разбирањето на овие поими е особено важно за општествата кои се карактеризираат со етничка и културна хетерогеност, како што е случајот со Република Северна Македонија и поширокиот балкански регион.

Етноцентризмот претставува појава која се јавува кога поединци или групи ги оценуваат другите култури низ призма на сопствената култура, сметајќи ја за „повисока“ или „нормативна“. Ова води кон создавање предрасуди и стереотипи, кои можат да предизвикаат дискриминација, социјална изолација и дури конфликти. Од историска перспектива, етноцентризмот бил еден од факторите што придонеле за

поделби и нетрпеливост меѓу заедниците, а во современото време продолжува да биде пречка за ефективна интеграција и рамноправност.

Наспроти тоа, интеркултурализмот се појавува како концепт кој има за цел да обезбеди почитување на различните културни идентитети и да го промовира дијалогот меѓу нив. Тој не се задоволува само со признавање на културната разновидност (како мултикултурализмот), туку настојува да гради активна соработка, разбирање и заемно учење. Интеркултурализмот ја нагласува потребата од заеднички вредности и меѓусебно прифаќање, со цел да се изгради општество во кое различностите не се извор на поделби, туку на богатство и иновации.

Особено значаен аспект на интеркултурализмот е неговата улога во образованието. Школите и универзитетите се места каде што младите не само што се здобиваат со знаење, туку и се оформуваат како личности и граѓани. Токму преку образовниот процес, учениците можат да развијат интеркултурни компетенции кои вклучуваат почитување, емпатија, толеранција и способност за конструктивен дијалог. На овој начин, образованието станува еден од најмоќните инструменти за надминување на етноцентризмот и за градење инклузивно општество.

Затоа, предмет на овој труд е да се истражат теоретските основи на етноцентризмот и интеркултурализмот, нивното значење во современите општествен и образовен контекст, како и предизвиците и можностите што произлегуваат од нивната примена. Со тоа, целта е да се укаже на неопходноста од развивање на интеркултурен пристап кој ќе обезбеди стабилна социјална кохезија, рамноправност и почитување на сите културни идентитети во едно демократско и плуралистичко општество.

Етноцентризам

Поимот „етноцентризам“ првпат го вовел американскиот социолог Вилијам Г. Самнер во 1906 година, дефинирајќи го како тенденција луѓето да ја гледаат сопствената група како центар на сè и да ги оценуваат другите групи во однос на сопствените вредности, обичаи и норми. Етноцентризмот подразбира убеденост дека културата на која ѝ припаѓаме е „посупериорна“ од останатите и дека таа претставува мерило за проценка на различното. Во суштина, тој е когнитивен и емоционален феномен кој се изразува преку начинот на кој поединците и групите го перципираат „другиот“ и границите меѓу „своето“ и „туѓото“.

Клучна карактеристика на етноцентризмот е селективната перцепција. Лицата или групите кои се водат од етноцентрични ставови ја интерпретираат реалноста низ ограничен светоглед, каде што нивните културни обрасци и традиции се сметаат за единствено исправни. Ова често води до потценување на вредностите на другите култури и создавање негативни стереотипи (Sulejmanova, 2019).

Друга значајна одлика е социјалната исклучивост. Етноцентризмот генерира поделби меѓу „внатрешната група“ (ingroup) и „надворешната група“ (outgroup), што резултира со фаворизирање на членовите на сопствената заедница и дискриминација кон оние кои припаѓаат на други. Во оваа смисла, етноцентризмот е тесно поврзан со појавите на национализам, расизам и ксенофобија.

Понатаму, етноцентризмот се карактеризира со отпорност кон промени и културна затвореност. Во општества каде што тој е силно изразен, често постои ниска подготвеност за прифаќање на нови идеи, вредности и практики што доаѓаат од надвор. Наместо дијалог и соработка, се јавува тенденција за изолација и самодоволност.

Иако најчесто се третира како негативен феномен, етноцентризмот има и функционална димензија. Тој може да придонесе за зацврстување на групниот идентитет и зајакнување на внатрешната кохезија. Сепак, кога ќе се премине границата на здраво самоидентификување и ќе се премине во сферата на нетолеранција и

исклучување, етноцентризмот станува сериозна пречка за социјална интеграција, демократија и мирна коегзистенција.

Етноцентризмот како појава постои уште од најраните фази на човечката цивилизација. Првобитните заедници, организирани во племиња или кланови, природно развиле чувство на припадност кон „својата“ група, што претставувало основа за преживување и заштита. Во тие услови, припадниците на други заедници често биле доживувани како закана или конкуренција, што довело до формирање на јасна граница меѓу „ние“ и „тие“. Овој примитивен облик на етноцентризам имал функционална улога во зајакнување на внатрешната солидарност и колективниот идентитет.

Во антиката, етноцентризмот бил евидентен во односите меѓу различни цивилизации. Грците, на пример, себеси се сметале за културно супериорни, додека останатите народи ги нарекувале „варвари“. Слични примери се среќаваат и кај Римјаните, кои ја наметнувале својата култура и правен систем како универзален стандард. Во средниот век, религијата често била основа за етноцентрични поделби, каде различните верски заедници се перципирале како „туѓи“ и непријателски.

Со појавата на националните држави во модерниот период, етноцентризмот се трансформира во национализам. Во XIX и XX век, националните идеологии често го користеле етноцентризмот како средство за зацврстување на колективната свест и за политичка мобилизација. За жал, екстремните форми на етноцентризам довеле и до појави како колонијализам, расна сегрегација и војни, вклучувајќи ги и двете светски војни.

Од социолошка перспектива, етноцентризмот претставува механизам преку кој групите се обидуваат да го зачуваат својот идентитет и да воспостават социјална хиерархија. Тој е тесно поврзан со концептите на социјализација, културна репродукција и моќ. Современите социолози го анализираат етноцентризмот како динамичен процес што може да се манифестира на различни нивоа – од секојдневната комуникација до институционалните политики.

Во глобализираниот свет на XXI век, етноцентризмот добива нови облици. Иако глобализацијата поттикнува меѓусебно поврзување и културна размена, таа воедно предизвикува и отпор кај одредени заедници кои чувствуваат загрозување на својот културен идентитет. Токму затоа, етноцентризмот денес не може да се разгледува само како остаток од минатото, туку како актуелен предизвик кој бара интеркултурни одговори и политики насочени кон прифаќање на различностите.

Етноцентризмот, иако во својата основа претставува природна појава поврзана со самоидентификацијата и групната припадност, во поширок општествен контекст има сериозни негативни последици. Прво и основно, тој ја поттикнува појавата на предрасуди и стереотипи. Кога сопствената култура се смета за „нормална“ или „супериорна“, сите останати се етикетираат како „помалку вредни“ или „неприфатливи“. Ова води до појава на дискриминација, која може да се манифестира во различни сфери – од образованието и вработувањето до медиумите и јавниот дискурс.

Втората последица е зголемување на социјалната исклученост. Припадниците на малцинските етнички или културни заедници често се маргинализирани и имаат ограничен пристап до ресурси и можности. На овој начин се создаваат нерамноправни услови во општеството, што води кон осиромашување и намалување на социјалната кохезија.

Етноцентризмот, исто така, може да биде извор на конфликти. Историското искуство покажува дека многу етнички, национални и верски судири се засноваат на етноцентрични ставови и политики. Нетолеранцијата кон „другиот“ лесно може да

прерасне во омраза и насилство, што претставува закана за стабилноста и безбедноста на целото општество.

Дополнително, етноцентризмот го ограничува културниот дијалог и го намалува потенцијалот за иновации. Општествата кои не се отворени за културна размена и негираат вредности што произлегуваат од различни традиции остануваат затворени и статични. Во контекст на глобализацијата, ваквиот пристап е сериозна пречка за економски и културен развој, бидејќи ги намалува можностите за соработка и размена на идеи.

Од психолошка перспектива, етноцентризмот создава чувство на „ние“ и „тие“, со што се продлабочуваат поделбите и се засилува поларизацијата. Наместо да се гради заедничка иднина врз основа на толеранција и инклузија, општеството се движи кон изолација, недоверба и непријателство.

Интеркултурализам

Интеркултурализмот претставува современ концепт кој се развива како одговор на ограничувањата на мултикултурализмот и како пристап кон културната разновидност заснован на активна размена, дијалог и соработка меѓу културите. Додека мултикултурализмот најчесто се фокусира на коегзистенција на различни култури во рамки на едно општество без подлабока интеракција, интеркултурализмот ја надминува оваа пасивна толеранција и се стреми кон создавање динамични односи во кои културните идентитети не само што се признаваат и почитуваат, туку и меѓусебно се збогатуваат. Во научната литература тој се дефинира како процес кој промовира вредности на еднаквост, почитување и заедничка одговорност, при што сите културни заедници активно учествуваат во градење на заеднички социјален простор. Основата на интеркултурализмот е во заемното почитување и прифаќање на различностите, во развивање дијалог и конструктивна интеракција, како и во создавање услови за еднакви можности и инклузивност. Тој подразбира и постојана динамика на промени, бидејќи интеркултурниот пристап не е статична состојба туку процес на континуирано учење, адаптација и збогатување на општествените односи. Во современиот контекст интеркултурализмот се смета за клучна стратегија за унапредување на образованието, јавниот живот и политиката, со што културните разлики се трансформираат во ресурс за градење на социјална кохезија, демократија и еднаквост во плуралистички општества.

Мултикултурализмот и интеркултурализмот често се употребуваат како блиски, но суштински различни концепти во разбирањето на културната разновидност и општествената интеграција. Мултикултурализмот се заснова на идејата за коегзистенција на различни културни заедници во рамки на едно општество, при што секоја група има право да го зачува својот идентитет, традиции и вредности. Тој ја промовира толеранцијата и признавањето на различностите, но во исто време ризикува да создаде паралелни заедници кои постојат една до друга без значајна интеракција. Овој пристап, иако историски важен за признавањето на правата на малцинските групи, често е критикуван дека води кон сегментација и изолација, наместо кон вистинска интеграција и заедништво. Интеркултурализмот, напротив, ја нагласува потребата од активна комуникација, соработка и меѓусебно збогатување помеѓу културите. Тој не се задоволува со толеранција, туку бара дијалог и размена преку кои различните културни идентитети придонесуваат кон создавање заеднички вредности и социјална кохезија. Ако мултикултурализмот може да се сфати како пасивна состојба на постоење на разновидноста, интеркултурализмот претставува динамичен процес на интеракција кој го трансформира културното богатство во средство за градење посилно, инклузивно и интегрирано општество (Kozlowski et al., 2018).

Интеркултурниот пристап претставува фундаментална вредност во современите плуралистички општества, бидејќи обезбедува рамка преку која различностите не се гледаат како пречка, туку како ресурс за развој и збогатување. Неговата примарна вредност лежи во промовирањето на еднаквост и почитување меѓу различни културни заедници, со што се намалуваат предрасудите и се поттикнува социјална правда. Преку воспоставување дијалог и активна интеракција, интеркултурализмот создава услови за взаемно разбирање и градење доверба, што придонесува за социјална кохезија и стабилност. Дополнително, интеркултурниот пристап обезбедува развивање на интеркултурни компетенции кај поединците, односно способност за емпатија, толеранција, комуникација и соработка со луѓе од различно културно потекло. Овие компетенции се неопходни во глобализираниот свет, каде што меѓународната соработка и културната размена се основа за напредок во образованието, науката, економијата и политиката. На општествено ниво, интеркултурализмот придонесува за намалување на социјалната исклученост и за креирање инклузивни политики кои ги интегрираат сите граѓани, независно од нивната етничка или културна припадност. Тој, исто така, има позитивни ефекти врз економскиот развој, бидејќи културната разновидност станува извор на креативност и иновации. Во образованието, интеркултурниот пристап овозможува создавање училишни заедници засновани на почитување и разбирање, што има директно влијание врз намалување на конфликти и промовирање на социјална хармонија. Најзначајната придобивка, сепак, е што интеркултурализмот обезбедува основа за градење општества кои се инклузивни, демократски и отпорни на екстремизам и поделби, претворајќи ја културната разновидност во двигател на напредок и заедничка благосостојба.

Етноцентризам и интеркултурализам во современ контекст

Етноцентризмот и интеркултурализмот имаат силно влијание врз општествените и политичките процеси, бидејќи начинот на кој се третира културната разновидност директно ја обликува стабилноста и квалитетот на демократското управување. Од општествена перспектива, етноцентризмот создава поделби меѓу групите и често води до дискриминација, маргинализација и ограничен пристап до ресурси за малцинските заедници. Оваа појава го нарушува социјалниот капитал и ја ослабува довербата меѓу граѓаните, што резултира со зголемена поларизација и недоверба кон институциите. Политички гледано, етноцентризмот често се користи како алатка за мобилизација на гласачи преку нагласување на етничките разлики, што може да произведе популистички политики и етнички конфликти. Спротивно на тоа, интеркултурализмот нуди модел кој се стреми да ја зајакне социјалната кохезија преку промовирање на еднаквост, дијалог и меѓусебно прифаќање. Политички системи што ја интегрираат интеркултурната перспектива креираат политики засновани на инклузивност и почитување на различностите, со што се намалуваат тензиите и се зајакнува демократскиот капацитет. Интеркултурализмот има и важна улога во градење на отпорност против екстремизам и радикализација, бидејќи отвореното и инклузивно општество нуди повеќе можности за сите граѓани и ја намалува потребата од конфронтација. На глобално ниво, тој претставува неопходен пристап за справување со предизвиците на миграцијата, мултиетничките заедници и транснационалните процеси, каде што културната разноликост станува реалност која бара политички решенија засновани на правичност и соработка.

Образованието претставува еден од најважните простори каде што се испреплетуваат последиците на етноцентризмот и можностите на интеркултурализмот. Етноцентричниот пристап во образованието често води кон тоа наставните програми, учебниците и воспитните практики да ја рефлектираат културата на доминантната

група, додека културните идентитети на малцинските заедници остануваат маргинализирани или целосно игнорирани. Таквиот пристап создава чувство на исклученост кај учениците кои припаѓаат на различни етнички и културни заедници, што негативно влијае врз нивната мотивација, академски успех и социјална интеграција. Напротив, интеркултурниот пристап во образованието ја нагласува потребата наставата да биде инклузивна и чувствителна кон различните културни перспективи. Тој ја промовира идејата дека училиштето не е само институција за пренос на знаење, туку и простор за развој на вредности како почитување, толеранција, емпатија и соработка. Воведувањето интеркултурна димензија во наставните програми овозможува учениците да се запознаат со различни култури, да ги разберат и да изградат позитивни ставови кон нив, со што се намалуваат предрасудите и потенцијалните конфликти. Ваквиот воспитен процес ја подготвува младата генерација за живот во глобализиран свет во кој културната разновидност е реалност и предизвик, но исто така и можност за збогатување на личните и колективните искуства. Интеркултурализмот во образованието не значи само вклучување на содржини за различни култури, туку и промена на наставниот пристап преку интерактивни методи, проекти базирани на соработка и активности кои поттикнуваат критичко размислување и меѓусебно учење. На тој начин, образованието и воспитниот процес стануваат клучни механизми за надминување на етноцентризмот и за изградба на општество засновано на инклузивност и културна хармонија.

Меѓуетничката комуникација и културниот дијалог претставуваат суштински компоненти за градење стабилни и хармонични односи во општествата со етничка и културна разновидност. Кога етноцентризмот доминира во меѓуетничката комуникација, таа најчесто се сведува на стереотипизирани претстави и ограничена интеракција, што создава недоверба, недоразбирања и социјални тензии. Во такви услови, наместо комуникацијата да биде средство за поврзување, таа станува простор за наметнување на предрасуди и зајакнување на поделбите. Интеркултурализмот, напротив, нуди алтернатива преку поттикнување на дијалог кој се заснова на почитување, емпатија и активно слушање. Преку културниот дијалог, различните групи не само што се запознаваат со специфичните вредности и традиции едни на други, туку и создаваат основа за взаемно учење и соработка. Ваквиот пристап ја надминува логиката на „паралелно постоење“ и промовира заеднички простор во кој културната разновидност се гледа како предност, а не како закана. Меѓуетничката комуникација поттикнува од интеркултурни принципи има потенцијал да намали конфликти, да гради доверба и да промовира заедништво меѓу различни заедници. Таа, исто така, придонесува за развој на демократски вредности и зајакнување на граѓанското општество, бидејќи преку дијалогот се унапредува културата на разбирање и прифаќање. На долг рок, културниот дијалог станува темел за создавање одржливи општества каде што различностите не се причина за поделби, туку основа за интеграција, иновации и заеднички напредок.

Предизвици и перспективи

Иако интеркултурниот пристап претставува современа и напредна стратегија за градење инклузивни и хармонични општества, неговата практична примена често се соочува со низа проблеми и ограничувања. Најнапред, постојат длабоко вкоренети предрасуди и стереотипи кои тешко се надминуваат само преку образовни програми или политички иницијативи. Етноцентричните ставови, поддржани од историски конфликти и културни поделби, создаваат отпор кон нови модели на социјална интеграција. Дополнително, институциите често немаат доволни ресурси или јасна стратегија за спроведување на интеркултурни политики, што резултира со

декларативна поддршка, но слаба практична реализација. Политичките фактори, пак, можат да ја искористат културната разновидност за партиски или националистички цели, со што се подрива интеркултурната агенда и се зајакнува поларизацијата. Во образовниот систем, наставниците и воспитувачите често не располагаат со доволни интеркултурни компетенции, па имплементацијата на вакви содржини останува површна и формална. Покрај тоа, постои и ризик од формализирање на интеркултурните иницијативи, каде што тие се сведуваат на еднократни проекти или симболични активности без долгорочен ефект. Друг сериозен проблем е недостигот на систематска поддршка од семејството и локалната заедница, бидејќи без поширока социјална вклученост интеркултурните вредности тешко можат да се вкоренат. Конечно, глобалните процеси како миграцијата, економските кризи или политичката нестабилност можат дополнително да го отежнат воспоставувањето на доверба и стабилен основа за културен дијалог. Затоа, иако интеркултурниот пристап има значителен потенцијал, неговата реализација бара долгорочна посветеност, интегрирана стратегија и конзистентна поддршка од сите релевантни општествени чинители.

Надминувањето на етноцентризмот претставува комплексен процес кој бара системски и долгорочен пристап, насочен кон промена на ставовите, вредностите и практиките во општеството. Еден од клучните механизми за постигнување на оваа цел е образованието, кое преку интеркултурни програми и наставни методи може да поттикне критичко размислување, емпатија и толеранција кај младите генерации. Промовирањето на интеркултурни компетенции уште од најрана возраст овозможува создавање генерации кои се способни да ги прифатат и разберат културните различности. Друг важен фактор е медиумската култура, која преку избалансирано и објективно известување може да ја намали стигматизацијата и да ги разгради негативните стереотипи за одредени заедници. Исто така, политичките институции можат да играат значајна улога преку креирање на инклузивни политики што обезбедуваат еднаков пристап до ресурси и можности за сите граѓани, независно од нивното етничко или културно потекло. Граѓанското општество и невладините организации, пак, имаат потенцијал да иницираат дијалог, заеднички проекти и активности кои ги поврзуваат различните заедници и градат доверба. Важна улога има и локалната заедница, преку создавање простори за културна размена, соработка и заедничко учество во јавниот живот. На глобално ниво, интернационалните програми за размена, мобилноста на студенти и вмрежувањето меѓу различни култури претставуваат значајни алатки за надминување на етноцентризмот. Конечно, индивидуалното ниво е исто толку важно – секој човек може да придонесе преку лична отвореност, саморефлексија и спремност за дијалог со „другиот“. Сумирано, надминувањето на етноцентризмот бара координација меѓу образованието, политиката, медиумите, граѓанските организации и поединците, со цел да се создаде општество кое се темели врз почитување на различностите и заедничко градење на иднината.

Перспективите за понатамошен развој на интеркултурниот пристап се тесно поврзани со глобалните општествени и политички процеси, како и со локалните стратегии за интеграција и социјална кохезија. Во ерата на глобализацијата, дигитализацијата и зголемената мобилност на луѓето, културната разновидност станува трајна реалност на секое општество. Ова создава потреба за континуирано развивање на нови политики и практики кои ќе ја поддржуваат интеркултурната комуникација и ќе обезбедуваат еднакви можности за сите граѓани. Во образованието, перспективите се насочени кон понатамошно интегрирање на интеркултурните содржини во наставните програми и развивање на компетенции кај наставниците за работа во мултикултурни училиници. Во политичката сфера, се очекува поголем акцент на

инклузивни политики и стратегии кои го промовираат културниот дијалог како алатка за превенција на конфликти и за јакнење на демократијата. На економско ниво, културната разновидност може да се искористи како извор на креативност и иновации, што ќе овозможи нови бизнис-модел и меѓународни партнерства. Во исто време, новите технологии и медиумите отвораат простор за глобален културен дијалог, но и предизвици поврзани со дезинформации и поттикнување на нетолеранција, што ќе бара одговорни и критички ориентирани пристапи. На долгорочен план, перспективите за интеркултурализмот се гледаат во градењето општества кои ќе бидат отпорни на етноцентризмот, екстремизмот и поделбите, преку зајакнување на граѓанската свест и учество. Со други зборови, понатамошниот развој зависи од спојот на образовни, политички, економски и културни иницијативи кои ќе обезбедат одржлив и инклузивен модел за заеднички живот во услови на разновидност.

Заклучок

Етноцентризмот и интеркултурализмот претставуваат два спротивставени концепти кои суштински го обликуваат начинот на кој општествата се справуваат со културната разновидност. Додека етноцентризмот ја зацврстува границата меѓу „своето“ и „туѓото“, произведувајќи предрасуди, стереотипи и социјална исклученост, интеркултурализмот нуди алтернатива заснована на дијалог, соработка и заемно почитување. Современите општества, особено оние кои се карактеризираат со мултиетничка структура и глобализирани процеси, не можат да ја игнорираат потребата од интеркултурен пристап како основа за демократија, социјална кохезија и одржлив развој. Надминувањето на етноцентризмот е сложен и долготраен процес кој бара активна улога на образованието, политиката, медиумите и граѓанското општество, но и лична одговорност на секој поединец. Интеркултурализмот, како динамичен и процесно ориентиран модел, овозможува културните разлики да се трансформираат во ресурс за збогатување, наместо во извор на поделби. Со негова примена, се отвораат можности за изградба на општества кои ќе бидат инклузивни, правични и отпорни на екстремизам и нетолеранција. Во таа смисла, може да се заклучи дека интеркултурниот пристап не е само пожелна теоретска рамка, туку неопходност за современите општества што се стремат кон мир, стабилност и заедничка иднина.

Користена литература

- Adili, B. (2022). Филозофски и педагошки аспекти на интеркултурното образование во Северна Македонија. Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
- Apostolovska-Toševska, B., & Jurukov, I. (2008). Прирачник за наставата по изборниот предмет: интегрирано образование во Република Македонија. Скопје: ЕПИ
- Dimitrov, K. (2018). Critical review of models, containing cultural levels beyond the organizational one. *Organizational Studies Review*, Vol.12(3), pp. 45–62.
- Kozlowski, A. C., Taddy, M., & Evans, J. A. (2018). The geometry of culture: Analyzing meaning through word embeddings. *American Journal of Sociology*, Vol.124(6), pp. 1289–1346.
- Stojanovski, S., & Poposka, Ž. (2016). Влијание на стереотипите и етничката дистанца за појава на дискриминација, говор на омраза и криминал од омраза. Скопје: ОБСЕ.
- Trajkovski, B. (2013). Децентрализација и управување со мултиетнички заедници: прирачник за обука. Скопје: Центар за истражување и креирање политики.

